
CAN CATAFAU (CALDES DE MONTBUI, VALLÈS) ESTUDI DE LES RESTES ÒSSIES HUMANES

Elisenda Vives i Balmaña* i Daniel Turbón**

Aquest treball tracta d'un sol individu, adult, de sexe masculí, trobat a Can Catafau, en un "sepulcre de fossa". La conservació és, en general, molt deficient, però és possible fer algunes observacions mètriques i descriptives per a situar aquest individu dins un àmbit general de població.

Crani (Quadre núm. 1)

Consta d'una calota reconstruïda, hi falta l'arcada orbitària dreta, la zona del forat occipital, malgrat que se'n conserva la vora posterior. La superfície de tot el crani està molt deteriorada, sobretot a l'occipital.

La gruixària dels ossos és de 8 mm al frontal i parietals i de 7 a l'occipital. Els relleus de les insercions musculars tendeixen a ser forts. Les sutures estan tancades a l'exocrani, a c3, s1, s2, s3, s4, l1 i l2. La resta està en procés de sinòstosi. A l'endocrani, l'obliteració és total. Únicament c2 conserva el seu traç, tipus 3 de l'escala de complicació de Broca. La capacitat cranial és mitjana, quasi a la frontera de l'aristencefàlia.

—Norma superior (Figura 1). El contorn superior és ovoide, amb protuberàncies parietals mitjanes. Llarg, d'amplada mitjana, d'índex mesocèfal, quasi al límit de la dolicocefàlia.

—Norma lateral (Figura 2). El perfil sagital presenta el frontal i parietal de la mateixa longitud. El primer és recte després de la glabella, lleugerament

*Laboratori de Paleoantropologia. Museu Arqueològic de Barcelona.

**Departament d'Antropologia. Facultat de Biologia. Universitat de Barcelona.

Quadre núm. 1

Longitud màxima	187	Corda sagital parietal	115
Amplada màxima	141	Corda sagital occipital	100
Amplada frontal mínima	(x) 101	Corda sagital escama occipital	71
Amplada frontal màxima	(?) 121	Capacitat cranial	1441.03
Amplada biastèrica	113	Índex cefàlic	75.40
Altura auricular	113	Índex fronto-transversal	(??) 83.47
Arc transversal	314	Índex aurículo-longitudinal	60.72
Arc sagital	382	Índex aurículo-transversal	80.14
Arc sagital frontal	131	Índex mig d'altura	68.90
Arc sagital parietal	131	Índex sagital frontal	87.02
Arc sagital occipital	120	Índex sagital parietal	87.78
Arc sagital escama occipital	81	Índex sagital occipital	83.33
Corda sagital frontal	114	Índex sagital escama occipital	87.65

(x) Mesura obtinguda per simetria.

inclinat i corbat suaument fins bregma (ortometope) on comença el parietal, pla en la primera meitat, després es corba i baixa, presentant un cert aplanament postobèlic. L'occipuci és una mica prominent fins l'ini, des d'on continua en línia regular vers el forat occipital.

El perfil del nasio fa una petita entrada sota la glabèla i els arcs superciliars molt prominents (tipus 4). Les línies crotàfites no són evidents, les apòfisis mastoïdes són de longitud i amplada mitjanes, amb una forta cresta *supermastoïdea*. L'ini és suau, tipus 1. L'altura auricular no és elevada; combinada amb la longitud cranial dona un índex d'ortocrània.

—Norma anterior. L'os frontal, una mica alt amb protuberàncies mitjanes, arcs superciliars i glabèla molt accentuats, vora orbitària superior molt gruixuda i arrodonida, amb escotadura molt àmplia. Els malars són rugosos i forts.

—Norma posterior (Figura 3). Contorn domiforme, protuberàncies parietals visibles, no molt exagerades, forat obèlic esquerre. La línia nual superior forma un relleu molt visible. L'índex aurículo-transversal és de metriocrània.

De la norma inferior només queden les cavitats glenoïdees, llargues i profundes.

Mandíbula

Fragment de la símfisi amb un tros de la vora inferior de la branca dreta. El mentó és prominent amb dos tubèrculs laterals petits. Les fossetes digàstriques són quasi llises; les apòfisis geni prominents. L'altura de la símfisi és normal en relació a d'altres poblacions neolítiques (Quadre núm. 2).

Altura de la sínfisi	32
∅ Màxim fossetes digàstriques	116
∅ Mínim fossetes digàstriques	5

Quadre núm. 2

Altura de la sínfisi mandibular.	
Can Catafau	32
Bòbila Madurell	32.75
Neo-eneolítics Llevant	33.53
Megalítics de Catalunya	33.29
Blancs	31.83

Dents

Només s'han conservat algunes peces, sia insertades a la mandíbula o sia aïllades. La mida de les dents és mitjana, el desgast una mica fort, als incisius deixa veure gran part de l'ivori. L'ullal superior té la corona coberta per una lleugera capa de concreció.

L'únic queixal conservat té una cavitat a la cara distal que l'ocupa quasi totalment, provocada per la càries (6.2x6.3x2.4).

	∅ MD	∅ VL	Alt. corona	Desgast	Carrall	
					c. vest.	c. ling.
I1d	5.1	5.7	5.6	4	+	+
I1e	4.2	5.7	5.0	4	+	+
I2e	5.2	6.6	5.8	4	++	+
C,e	5.7	8.3	9.5	3	++	0
C'e	7.2	8.5	10.4	2	0	0
M1d	-	11.3	6.9	3	0	+

Les úniques dents de la cultura dels sepulcres de fossa publicades són de la Bòbila Madurell, amb característiques mètriques molt similars a Can Catafau.

Esquelet postcranial

La conservació és molt dolenta i els ossos llargs són petits fragments. La secció de les diàfisis dels ossos llargs es troba a la figura núm. 4.

Clavícula

Fragment esquerre sense epífisis. Canal supraclavicular evident, inserció del deltoïdes visible, però no forta. Aplanament horitzontal de la diàfisi.

Ø vertical diàfisi al mig	10
Ø horitzontal diàfisi al mig	12
Perímetre al mig	39
Índex diafisari	83.33

Escàpula

Fragment de l'esquerra, cavitat glenoïdea piriforme. Escotadura coracoides oberta. L'altura de la cavitat glenoïdea és de 37 mm.

Húmer

Diàfisi esquerra reconstruïda, falta l'epífisi superior. Relativament llarg i rectilini, tuberositat deltoïdea desenvolupada, perforació olecraneana. Aspecte gràcil, perímetre mínim petit, diàfisi arrodonida (euribràquia).

Ø transversal al mig	18
Ø anteroposterior al mig	21
Perímetre mínim	59
Amplada epífisi inferior	59
Índex diafisari	85.71

Cúbit

Cap i dues tercers parts de la diàfisi esquerra. Una mica corbat en sentit antero-posterior, olècranon dividit per una cresta, les insercions musculars no són considerables, menys la del braquial anterior, que és forta; la cresta interòssia és molt evident. Presenta platolènia.

Ø transversal subsigmoide	14
Ø antero-posterior subsigmoide	21
Ø transversal al mig	15
Ø antero-posterior al mig	17
Índex platolènia	66.66
Índex diafisari	88.23

Radi

Fragment de la diàfisi esquerra. Cresta interòssia forta, dimensions en general reduïdes.

Ø Màxim al mig	15
Ø Mínim al mig	12
Índex diafisari	80.00

Os coxal

Íleon esquerre fragmentat a la vora posterior i també a l'articulació amb el pubis. Vora superior gruixuda, escassa altura.

Fèmur

Diàfisis dreta i esquerra amb fragments de les epífisis molt deteriorades. Inserció per als glutis mitjana amb tendència a forta, fossa hipotrocantèrea a l'esquerre, línia aspra molt rugosa. Són platimèrics. La pilastra és molt forta, amb un índex molt elevat.

	d	e
Ø transversal subtrocanteri	30	30
Ø antero-posterior subtrocanteri	24	24
Perímetre subtrocanteri	90	90
Ø transversal al mig	24	25
Ø antero-posterior al mig	31	30
Perímetre al mig	89	88
Amplada transversal epífisi inferior	81	-
Índex platimèria	80.00	80.00
Índex pilastra	129.16	120.00

Ròtula

La dreta està trencada a la careta articular externa i l'esquerre feta malbé. No tenen característiques particulars.

	d	e
Altura	40	-
Amplada	48	46
Gruixària	21	20
Índex amplada/altura	120	-

Tíbia

Diàfisi dreta i esquerra amb les epífisis trencades, molt deteriorades. Les insercions rotulianes són mitjaneres, la línia del sóleo és forta a l'esquerra i feble al costat dret; la línia anterior és sinuosa i aguda. Ambdues tíbies són platicnèmiques, aplanament que és més accentuat a l'esquerra que a la dreta. La secció al mig de l'os correspon al tipus V de Hrdlicka.

	d	e
Ø transversal al forat nutrici	23	22
Ø antero-posterior al forat nutrici	36	36
Ø transversal al mig	22	20
Ø antero-posterior al mig	30	31
Perímetre mínim	80	78
Índex cnèmic	63.88	61.11
Índex diafisari	73.33	67.41

Peroné

El dret posseeix només el terç inferior de la diàfisi, amb acanalats poc notables, l'esquerre és complet, rectilini, amb els canals marcats malgrat que no gaire profunds. La superfície d'ambdós està decorticada.

Longitud	339
Ø Màxim al mig	17
Ø Mínim al mig	11
Perímetre mínim	40
Índex de robustesa	11.79
Índex diafisari	64.70

Astràgal

Només hi ha l'esquerre, amb la tròclea avançada, de curta longitud i en general molt deteriorat.

Longitud	57
Longitud	51
Altura	32
Amplada	45
Longitud tròclea	38
Longitud cap i coll	22
Amplada mitja tròclea	30

Amplada anterior tròclea	32
Amplada posterior tròclea	28
Angle desviació	10
Índex amplada/longitud	88.23
Índex altura/longitud	62.74
Índex altura/amplada	71.11
Índex longitud tròclea/longitud	74.50
Índex eixample tròclea	87.50
Índex amplada posterior tròclea/ long. tròclea	73.68
Índex amplada anterior tròclea/ long. tròclea	84.21
Índex amplada tròclea/amplada	66.66

Calcani

També hi ha l'esquerre, una mica fet malbé a la careta externa, però conservant bones insercions per als peroneus.

Longitud	82
Longitud	78
Longitud taló	59
Gruixària mínima taló	30
Altura màxima taló	42
Amplada màxima taló	38
Altura inserció taló d'Aquiles	33
Longitud careta articular anterior	34
Amplada careta articular anterior	14
Amplada del calcani	48
Angle desviació careta articular posterior	35°
Índex amplada/longitud	58.53
Índex gruixària taló/longitud	38.46
Índex amplada/longitud	61.53
Índex amplada taló/longitud	48.71
Índex altura taló/longitud	53.84
Índex altura taló/longitud	51.21
Índex longitud taló/longitud	71.95
Índex longitud taló/longitud	75.64
Índex careta articular posterior	41.17

Metatarsians i falanges

S'han recollit alguns metatarsians i falanges del peu, de molt poca significació, junt amb fragments d'altres ossos com escafoïdes i cuneiformes, molt deteriorats.

—Metatarsians

	Ve	Ile	IVe	IVd	I	?
Longitud màxima	69	77	-	-	-	-
∅ horitzontal al mig	10	9	7	8	-	8
∅ vertical al mig	8	9	9	9	-	9
∅ horitzontal base	-	-	-	-	-	-
∅ vertical base	-	-	-	-	-	-
∅ horitzontal cap	11	13	-	-	23	-
∅ vertical cap	14	16	-	-	20	-

—Falanges

	I*	I*	I	I	I	I	I	I	I
Longitud màxima	32	32	31	30	27	26	23	-	-
∅ horitzontal al mig	15	15	7	8	7	6	6	7	5
∅ vertical al mig	10	10	7	7	7	6	6	6	5
∅ horitzontal base	20	20	16	-	-	11	12	13	-
∅ vertical base	-	15	12	13	-	-	-	-	-
∅ horitzontal cap	17	18	11	11	10	9	10	-	-
∅ vertical cap	9	11	6	7	6	6	6	-	-

*Dit gros.

Determinació del sexe

El desenvolupament de la glabella i dels arcs supercil·liars, en particular, i l'aspecte del crani i de l'esquelet postcranial, en general, permeten considerar aquest individu com del sexe masculí.

Alçada

Ha estat calculada a partir del peroné complet segons les taules de Manouvrier modificades per Olivier, les de Trotter i Glesser, i també segons una fórmula d'aquests darrers per a la raça blanca (Cal recordar que la precisió de les taules o fórmules per a calcular l'alçada és molt relativa, puix estan realitzades a partir de poblacions modernes i previstes per a no mediterranis,

Taula de Manouvrier	161 cm.
Taula de Trotter i Glesser	162.5 cm.
Fórmula de Trotter i Glesser	163.59 ± 3.87 cm.

Les alçades obtingudes queden dins la categoria de mitjanes, més altes que les de Fusté a la Bòbila Madurell i menys que un individu del Puig d'en Roca. Can Catafau té una mida més propera a les poblacions prehistòriques més modernes de Catalunya i del País Valencià.

—Alçada (♂)

Megalítics de Catalunya	161.11 cm.
Llevant-"Meseta" (Neolítics i Calcolítics)	162.57 cm.
Calcolítics meridionals francesos	163.5 cm.
Bòbila Madurell (Manouvrier)	155.1 146.8
Bòbila Madurell (Manouvrier)	155.1 146.8 (nº 6 i 1)
Bòbila Madurell (Pearson)	157.7 146.8 (nº 6 i 1)
Puig d'en Roca núm. 3	170.93- 166.53

Edat

Les sutures cranials indiquen, segons la valoració de Vallois, que la mort devia produir-se entre els 40 i els 60 anys, és a dir, a la maduresa.

Tipologia racial i comparacions

L'individu que estudiem correspon al tipus mediterrani gràcil per les característiques neurocranials següents: gracilitat, capacitat cranial amb tendència elevada, contorn superior ovoide, perfil sagital amb aplanament postobèlic i occipuci prominent.

postobèlic i occipuci prominent, ortometriocrània i metriocrània en norma posterior (trets als quals podria afegir-se l'alçada mitjana si no fos per la imprecisió d'aquest càlcul).

Els jaciments coetanis amb els quals es pot establir una forta relació són els de la Bòbila Madurell (Fusté, 1952), El Bruc (Font, 1974), Sabassona (Font, 1980), Puig d'en Roca i Sant Julià de Ramis (Fusté, 1980), tots dels "sepulcres de fossa".

La necròpolis de la Bòbila Madurell és de morfologia molt heterogènia i d'escassos exemplars. El Dr. Fusté n'assenyalà els caràcters generals, indicant el primitivisme d'alguns trets de l'esplacnocrani; no obstant, el neurocrani respon al tipus mediterrani gràcil, llevat d'un exemplar que seria robust. Les necròpolis paral·leles de Sant Julià de Ramis i Puig d'en Roca són anàlogues també des del punt de vista tipològic al jaciment de Sant Quirze del Vallès.

Els treballs de la Dra. Font sobre El Bruc i Sabassona posen de relleu tres individus del tipus racial esmentat i corroboren també el poliformisme de la població dels sepulcres de fossa, com destaca la citada autora.

La població a Catalunya durant el II mileni a.C., de grups culturals més avançats (Turbón, 1981) respon a una composició tipològica més variada, amb la introducció de nous elements, però la majoria de la població, el gran substrat continua essent mediterrani gràcil, la qual cosa també es pot comprovar en períodes més moderns.

Les dimensions cranials de Can Catafau comparades amb les de la població megalítica per un diagrama de Mollison-Breitinger (Figura 5), són molt similars a les de la població base, destacant en el present jaciment la corbatura del parietal més accentuada, però sense repercussions tractant-se només d'un exemplar.

Resum

L'individu estudiat de Can Catafau era una persona d'edat madura, entre 40 i 60 anys, de sexe masculí. Les restes estan deteriorades, però ens indiquen una alçada mitjana (161-163), uns trets al neurocrani propis de mediterrani gràcil (mesocefàlia, orto-metricrània, contorn en norma superior ovoide, perfil sagital característic) amb euribràquia, platolènia, platimètria i platonèmia a les extremitats, perfectament assimilables a la població dels sepulcres de fossa i també a la del Calcolític i de l'Edat del Bronze a Catalunya.

Bibliografia

- FONT, A. (1974). "Esqueleto neolític de un sepulcro de fosa (El Bruch, Barcelona)". *Pyrenae*, núm. 10, p. 7-19.
- FONT, A. (1980). "El complejo funerario neolítico de Sabassona (Vich, Barcelona). Avance del estudio de los restos humanos". *Actas del I Congreso Español de Antropología*. Barcelona, vol. II, p. 553-564.
- FUSTÉ, M. (1952). "Cráneos procedentes de la necrópolis de Sant Quirze de Galliners (Barcelona). Contribución al problema de los *negroides neolíticos*". *Trabajos del Instituto Bernardino de Sahagún*, vol. XIII, nº 1.
- FUSTÉ, M. (1980). "Restos humanos procedentes de los enterramientos de los sepulcros de fosa de Sant Julià de Ramis y Puig d'en Roca", a F. RIURÓ i M. FUSTÉ, *Les estacions prehistòriques del Puig d'en Roca*. Associació Arqueològica de Girona, vol. II, p. 71-81.
- GARRALDA, M.D. (1974). *Estudio antropológico de la población del Neolítico y Bronce I en la Península Ibérica*. Tesis Doctoral. Facultad de Filosofía y Letras. Universidad Complutense de Madrid.
- RIQUET, R. (1970). *Anthropologie du Néolithique et du Bronze Ancien*. Imprimerie Texier. Poitiers.
- TURBON, D. (1981). *Antropología de Cataluña en el II milenio A.C.*. Ediciones de la Universidad de Barcelona.

Fig. 1

Fig. 2

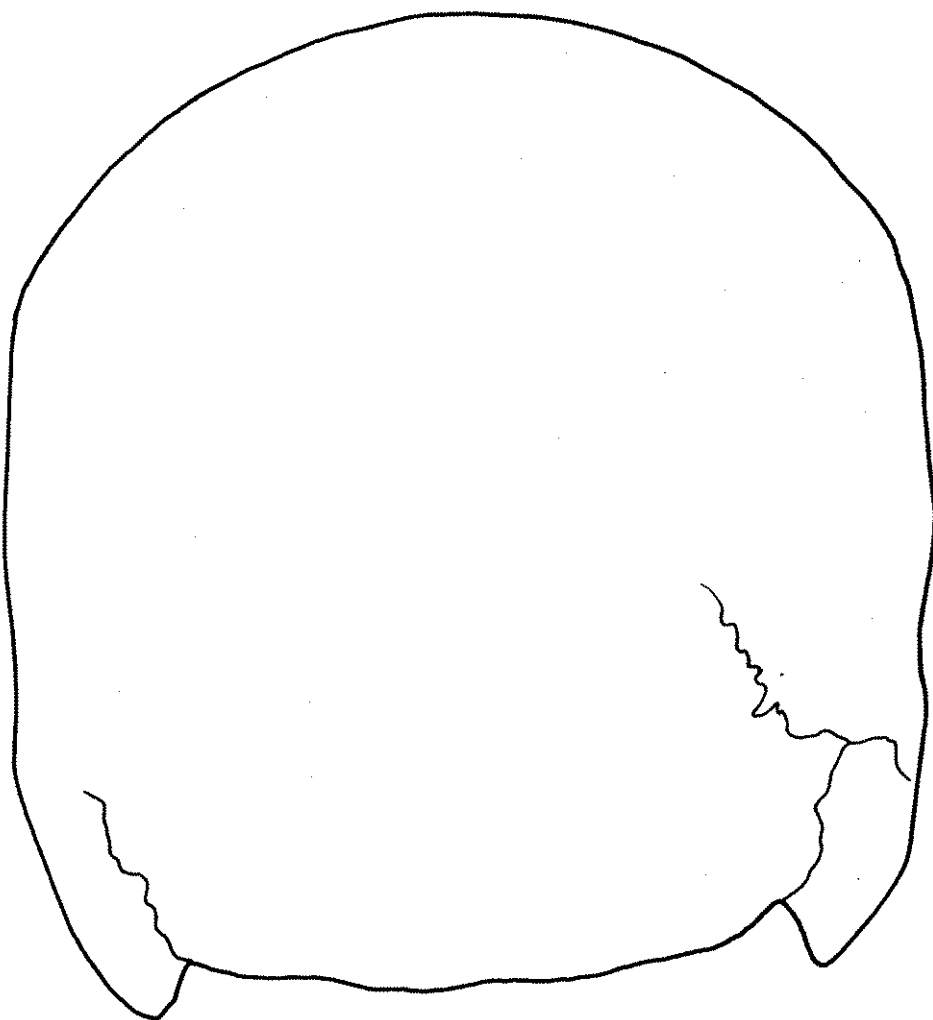

Fig. 3

Secció dels ossos al mig de la diàfasi

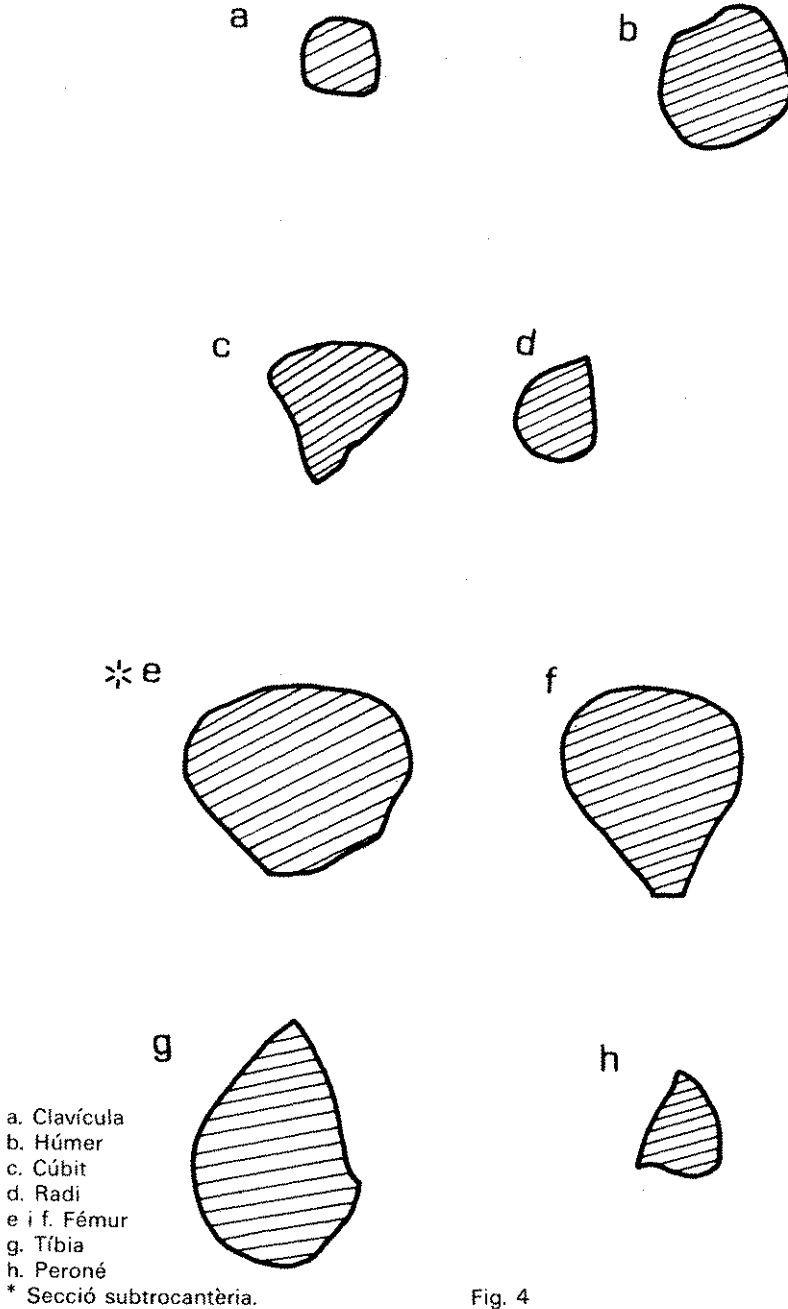
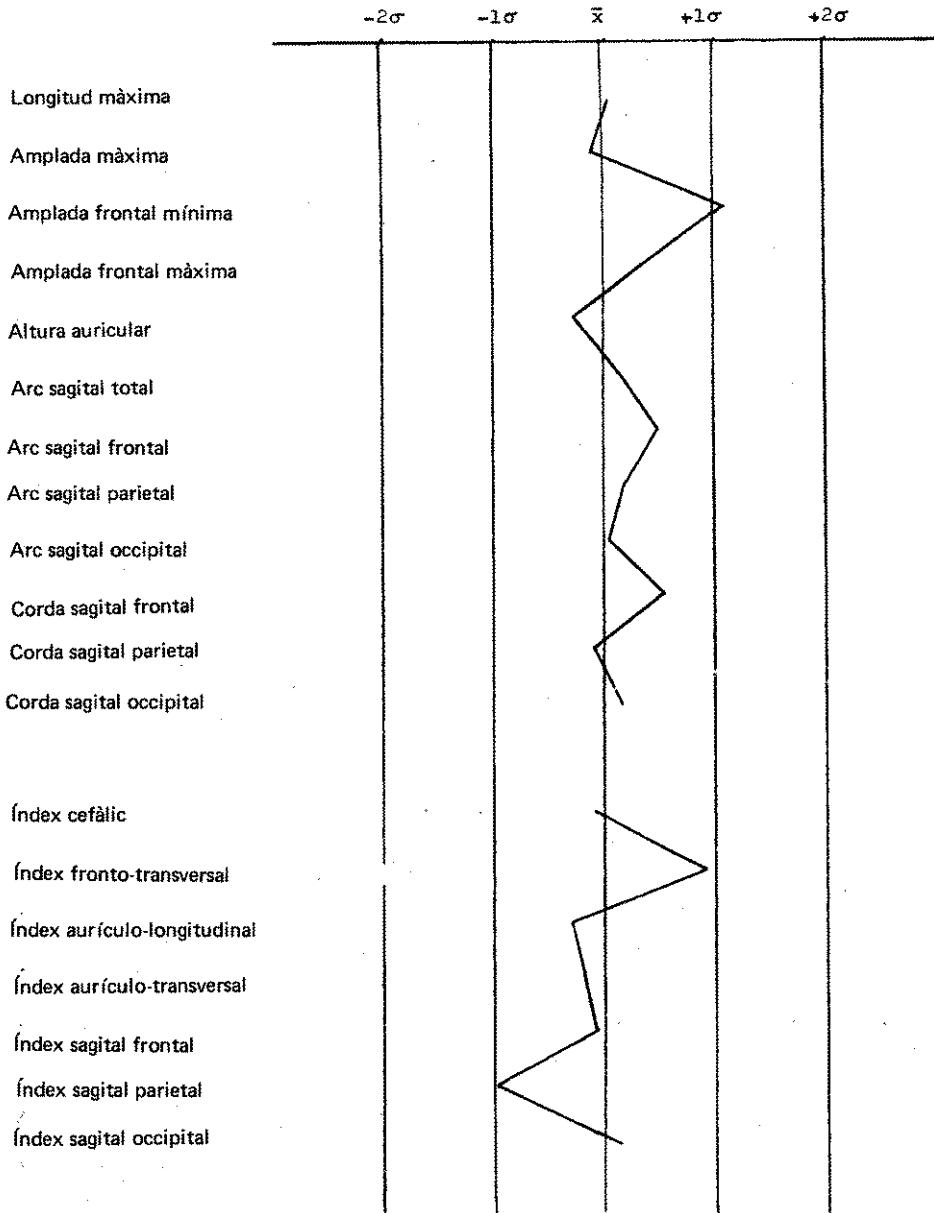

Fig. 4

Sèrie base: Catalunya al II mil·lenni a.C. (Turbón, 1981)

Figura 5.